

Основни принципи на авторското право в архитектурата

1. Авторското право, в смисъл на субективно право на определено лице, е уредено в Закона за авторското право и сродните му права (ЗАПСП). Това е специален закон, който наред с останалите закони, като Закона за патентите и регистрацията на полезните модели (ЗППМ), Закона за марките и географските означения (ЗМГО), Закона за промишления дизайн (ЗПД) и други, уреждат специализираната материя на интелектуалната собственост в Република България. Интелектуалната собственост, и в частност авторското право, се регулира и от множество международни споразумения и европейски регламенти и директиви, приложими у нас.

2. Основните принципи и положения на авторското право изобщо, в това число и в архитектурата, са следните:

2.1. Субективното авторското право възниква върху произведения на литературата, изкуството и науката, които се разглеждат като обекти на авторскоправна закрила.

Не всички творения резултат от човешката дейност са произведения. Така например изрично са изключени от закрила с авторско право нормативните и индивидуалните актове на държавни органи, актовете на съдилищата, както и официалните им преводи, **идеите и концепциите**, фолклорните творби, новините, фактите, сведенията и данните.

В чл. 3 от ЗАПСП е направено изброяване на произведения, които могат да бъдат обекти на авторско право, като то **не е изчерпателно**, т.е. възможно е в реалността да има и други произведения на литературата, изкуството и науката, които да са защитени с авторско право.

Сред изброените в чл. 3 произведения отнасящи се до архитектурата, са: **дизайни, реализирани произведения на архитектурата и приложени устройствени планове, одобрени архитектурни проекти, одобрени проекти по устройствено планиране, карти, схеми, планове и други, отнасящи се до архитектурата и териториалното устройство, техните преработки и отделни техни части, в т.ч. подготвителните скици, планове и други подобни, отнасящи се до архитектурата.**

В § 2, т. 9 от ДР на ЗАПСП е доуточнено, че "произведения на архитектурата" са проекти на сгради и съоръжения, устройствени планове и схеми, утвърдени по реда на действащото законодателство, сгради и други съоръжения и елементи от тях, трайните обекти на синтеза на архитектурата с другите изкуства, както и оформленията на интериори с траен характер.

2.2. Авторското право възниква със създаването на произведението, т.е. от момента, в който то, като резултат на творческа дейност, е изразено по какъвто и да е начин и в каквато и да е обективна форма.

Важно е да се посочи, че по принцип възникването на авторското право върху произведение не е свързано със специална регистрация от държавен орган или вписване и публикация в особен административен регистър, както е например с възникването на правата върху патентите за изобретения, търговските марки и др. Съществуват обаче някои изключения от горепосочения общ принцип за възникване на авторското право за някои специфични произведения на архитектурата, като **одобрените архитектурни проекти и одобрените проекти по устройствено планиране**. За да възникне авторско право върху тях е необходимо те да бъдат одобрени и вписани по съответния законен ред, т.е. да се извърши допълнително действие от административен орган и издаде съответен валиден акт, напр. разрешение за строеж.

Липсата на изискване за регистриране и вписване на произведенията в общия случай създава необходимост авторското право върху конкретно произведение да може да бъде доказано. Три са основните елементи на доказването: а) формата, в която е изразено произведението трябва да е трайна, за да е възможно то да се възприема от други лица (напр. писмената форма е най-разпространена, но е възможно и обективизирането му на дигитален носител); б) дата на създаване на произведението и в) имената на автора или друг идентифициращ го знак (подпис, печат, псевдоним, с който е известен в обществото и пр.). В тази връзка законът установява оборима презумпция (чл. 6 ЗАПСП), според която до доказване на противното (по съдебен ред) за автор на произведението се смята лицето, чието име или друг идентифициращ знак са посочени по обичайния за това начин върху оригинала на произведението или копия от него.

2.3. Следващ основен принцип на авторското право е, че то възниква за автора, респ. за съавторите, в резултат на чиято творческа дейност е създадено произведението.

При всички произведения на архитектурата авторското право възниква по силата на закона за техните **автори - физически лица**. Не е възможно авторското право върху произведение на архитектурата да възникне по закон за юридическо лице (ООД, ЕООД, АД, ЕАД, сдружение, фондация и др.), за едноличен търговец (ЕТ) или за друго неперсонифицирано формирание, напр. консорциум или архитектурно бюро. Възможно е авторско право върху произведение на архитектурата да бъде притежание на други лица, различни от авторите, но при наличието на множество допълнителни правни условия и при валидно сключен договор между тези лица и автора.

Автори на произведения на архитектурата, като вид **произведения на изкуството**, могат да бъдат само архитектите – проектантите, в т.ч. ландшафтните архитекти, а при много ограничени хипотези и урбанистите (в устройственото планиране) и инженерите (при изработване на проекти за строежи от пета и шеста категория). Принципно инженерите изготвили отделни части от архитектурните проекти – СК, ОВК, ЕЛ, ВиК, ТЕХН, не са съавтори с архитекта – проектант, и не притежават съвместно с него авторско право върху цялостния проект. Обичайно тяхното творчество не е решаващо за създаването на **архитектурния проект в качеството му на произведение на изкуството**. Творчеството на тези лица е определящо по-скоро за техническата инфраструктура и **качествата** на реализираното произведение на архитектурата, напр. на сграда - нейната носимоспособността, устойчивост, дълготрайност на конструкцията, водоснабденост, електрифициране и др.

2.4. Специфичен принцип на авторското право върху произведенията на архитектурата е, че това право принадлежи на лицето, което е създало произведението, дори и в случаите, когато вещното право на собственост върху произведението принадлежи на друго лице (напр. собствеността върху архитектурния проект, в качеството

му на документация – движима вещ, или собствеността върху построената сграда – недвижима вещ). Авторското право върху произведението на архитектурата, създадено вследствие реализацията на проекта (напр. построената сграда), принадлежи на лицето, създало архитектурния проект.

2.5. Авторското право е сборно и обобщено понятие. В него се включват два вида субективни права на авторите – неимуществени авторски права и имуществени авторски права.

Неимуществените авторски права са изброени изчерпателно в чл. 15, ал. 1 от ЗАПСП. Това са напр. правата на автора да иска признаване на неговото авторство върху произведението, да реши дали произведението му да бъде разгласено под псевдоним или анонимно, да иска името му, псевдонима му или друг идентифициращ го авторски знак да бъдат обозначавани по съответния начин при всяко използване на произведението и др. Неимуществените авторски права не се наследяват, но някои от тях може да се упражняват от наследниците на автора.

Имуществените авторски права са:

а) правото на автора да използва създаденото от него произведение и да разрешава използването му от други лица;

б) правото на автора да получи възнаграждение за всеки вид използване на произведението и за всяко поредно използване на същия вид.

Имуществените авторски права се наследяват (чл. 32 ЗАПСП). След смъртта на автора авторското право преминава върху неговите наследници по завещание и по закон. Времетраенето (срокът на закрила) на авторското право (на имуществените и на някои от неимуществените права) е докато авторът е жив и 70 /седемдесет/ години след неговата смърт.

2.6. Разрешението и съгласието на автора за използване на произведение на архитектурата се предоставят с договор, не с декларация.

Според чл. 36, ал. 1 от ЗАПСП авторът/ правноносителят отстъпва **с договор за използване** на ползвател изключителното или неизключителното право да използва конкретно произведение при определени условия (срок, територия) и срещу възнаграждение.

2.7. Нарушението на авторско право може да доведе до отговорност на нарушителя за обезщетение, като вината се предполага до доказване на противното.

Обезщетение се дължи за всички вреди, които са пряка и непосредствена последица от нарушението, като за конкретният му размер се вземат предвид всички обстоятелства, свързани с нарушението, пропуснатите ползи и неимуществените вреди, както и приходите, реализирани от нарушителя вследствие на нарушението.

Юридическите лица и едноличните търговци носят гражданска отговорност за нарушаването на чуждо авторско право, извършено виновно от лицата, които ги представляват, съответно от техни служители или от лица, наети от тях.

Иск за нарушение на авторско право може да бъде предявен пред съда и от организациите за колективно управление на права по чл. 40 ЗАПСП.

„Сдружение на архитектите-проектанти в защита на авторското право в архитектурата /САПЗАПА/ - България”, с адрес в гр. София, бул. „Тодор Александров” № 137, ет. 6, офис А-17, е вписано със Заповед № РД 09-229/19.05.2014 г. и Заповед № РД09-

195/08.04.2016 г. на Министъра на културата в Регистъра на организациите за колективно управление на права по чл. 40 от ЗАПСП.

Една от целите на Сдружение САПЗАПА е да осъществява представителство и защита на интересите на архитектите-проектанти във връзка с упражняването на правото им на възнаграждение за използване на произведения на архитектурата. Също така, Сдружението е длъжно да предостави консултация, по реда на чл. 15, ал. 2 от ЗАПСП, по искане от всеки собственик на реализирано произведение на архитектурата преди неговото разрушаване, преустройство, надстрояване или пристрояване. На основание чл. 24, ал. 1, т. 15 от ЗАПСП, Сдружение САПЗАПА задължително съгласува всяко използване на сграда, която е произведение на архитектурата, или на план на такава сграда с цел реконструкцията ѝ, извършвани без съгласието на носителя на авторското право и без заплащане на авторско възнаграждение.

При липса на съгласие между проектанта – носител на авторско право и третото лице – инвеститор/ собственик, за конкретен размер на договорено авторско възнаграждение за използване на произведение на архитектурата, може да се използват като база обективни критерии, залегнали в следните приети и утвърдени по съответния законов ред документи:

- Методиката за определяне на размера на възнагражденията за предоставяне на проектантски услуги, приета от Общото събрание на Камарата на архитектите в България (КАБ) и Приложение № 1 по чл. 7, ал. 2 от нея, прието от УС на КАБ, и

- Тарифата за определяне размера на възнагражденията дължими за използване на произведения на архитектурата представляващи одобрени архитектурни проекти на сгради и реализирани архитектурни проекти – сгради, приета от Общото събрание на Сдружение на архитектите-проектанти в защита на авторското право в архитектурата /САПЗАПА/ - България“.

Тарифата приета от Сдружение САПЗАПА е утвърдена със Заповед № РД09-609/ 11.09.2015 г. на министъра на културата и е публикувана и достъпна на официалната интернет страницата на Сдружение САПЗАПА: <http://baacpa.eu> .

21.11.2016 г.

адв. Йордан Политов – правен консултант

гр. София